

EESTI NSV TEADUSTE AKADEEMIA

A. VAGA

EESTI PÄRISNIMEDE
KIRJUTAMISEST VENE KEELES

TARTU 1954

ESTONIAN TRANSLATE ACADEMY

A. V. A.

ESTONIAN TRANSLATE ACADEMY
KIRJUTAMISEST VENE KEELLES

TARTU ÜLIKOOI
RAAMATUKOGU

Pärisnimede transkribeerimise kohta ühest keelest teise on Eesti NSV Teaduste Akadeemia Keele ja Kirjanduse Instituut, vastavalt Eesti NSV Ministrite Nõukogu poolt aastal 1950 tehtud ülesandele, koostanud vastava juhiste projekti¹. See projekt on asutustele ja üksikutele isikutele seisukoha võtmiseks laiali saadetud. Projektis esitatud juhiste teine osa — vene nimede kirjutamise kohta eesti keeles — osutub kõigiti otstarbekohaseks. Selle vastu esimene osa — eesti nimede kirjutamise kohta vene keeles — kutsub esile mõningaid vastuväiteid, mistõttu seal antud seisukohad nõuavad enne nende kohustuslikku rakendamist veel kord põhjalikku diskuteerimist.

TRANSKRIBEERIMISE PÕHIMÖTTELISED ALUSED

Projekti koostajad lähtuvad järgmisist põhimõttest.

1) Tuleb arvestada vastava keele hääldamist, s. t. taotleda, et vene pärisnimi eesti keeles ja eesti pärisnimi vene keeles kõlaksid võimalikult identselt.

2) On soovitatav, et pärisnimede translitereerimisel ühest keelest teise jääks võimalikult muutmata tähttäheeline kirja pilt.

3) Peab tõsiselt arvesse võtma väljakujunenud traditsioone. Tingimata tuleb silmas pidada vene keeles olevaid teistest keeltest pärinevate nimede transkribeerimise viise.

Need põhimõtted on vaieldamatult õiged. Kuid täiesti põhjendatult tunnistavad juhiste projekti koostajad, et reeglite koosta-

¹ Juhised eesti pärisnimede kirjutamise kohta vene keeles ja vene pärisnimede kirjutamise kohta eesti keeles. Tallinn 1954.

misel pole võimalik neist põhimõtteist täie järjekindlusega kinni pidada. Seega kerkib küsimus, mis alustest tuleb lähtuda juhtudel, kui üht või teist ülalmainitud põhimõtet ei saa rakendada. Just selles küsimuses on raske nõustuda juhiste projekti autoritega, mispärast esitan omapoolsed põhimõttelised kaalutlused selles osas.

1) Tähtsaimaks kolmest ülalmainitud põhimõttest on esimene, mis nõuab, et lähtutaks hääldamisest. Seega, kui pole võimalik ühel või teisel konkreetset juhul rakendada kõiki kolme põhimõtet, siis tuleb otsustada esimese põhimõtte kasuks.

2) Kõige vähem tähtis on põhimõte, mille järgi tuleb püüda, et võimalikult säiliks tähttähekirjapilt. Kirjapildi edasiandmine on võimatu selle tõttu, et kumbki keel kasutab eri tähetikke. Pealegi omab kumbki keel häälikuid, mis teises keeles puuduvad; sellele vastavalt sisaldab kummagi keele kiri tähti, mida pole teises keeles. Eesti keeles pole tähti *ё, ю, я, ч, ш*, vene keeles pole tähti *ä, õ, ö, ü*. Siit järgneb, et eesti pärisnimede kirjutamine vene keeles ei saa olla tähttähekirjapilt, vaid on foneetiline transkriptsioon.

3) Transkribeerimisel pole võimalik kasutada teaduslikus foneetilises transkriptsioonis rakendatavaid märke, vaid endastmõistetavalt tuleb kasutada harilikku vene keele kirja. Selle tõttu ei anna transkriptsioon kunagi täpselt edasi õiget hääldamist. Isegi juhtudel, kui tähttähekirjapilt on võimalik ja õige, pole sellega edasi antud õige hääldamine. Sõnu *Tana, Tapry, Pača*, hääldab venelane teisiti, kui eestlane *Tapa, Tartu, Raba*. Sõnade puhul, mis sisaldavad vene keeles puuduvaid häälikuid, on ainukeseks võimaluseks ligikaudne transkriptsioon. Sellega tuleb leppida kui paratamatusega.

4) Paljudel juhtudel on sama sõna puhul võimalikud mitu ligikaudset transkribeerimise viisi. Näiteks võime sõna *Põide* transkribeerida *Пэўде, Пёўде, Пеўде* ja *Поўде*. Kõigist võimalikest transkribeerimise viisidest tuleb valida see, mis kõige rohkem vastab

vene keele kirjaviisile ja hääldamisele ning mida selle tõttu mitte-eestlasel on kõige kergem kirjutada ja hääldada.

5) Transkriptsiooni reeglid peavad olema ühised pärisnimede kõigile liikidele. Selle põhimõttega vastuolus on juhiste projektis antav reegel, mille järgi eesti pikad vokaalid geograafilistes nimedes märgitakse vene keeles ühe tähega, isikunimedes aga kahe tähega. Olen varemalt näidanud, et pikkade vokaalide transkribeerimine vene keeles kahe tähega on ühteviisi mittesobiv nii geograafilistes nimedes kui isikunimedes². Kahe tähega transkribeerimine viib selliste vene keelele võõraste ja raskesti hääldatavate täheühendite moodustamisele nagu *ёэ, яэ, ээ, ыы*.

Vahetegemine isikunimede ja geograafiliste nimede transkriptsiooni vahel põhjustab asjatuid segadusi. Meil esineb palju perekonnanimesid, mis on antud kohanimede järgi. Selle tõttu tuleks nüüd paljudel juhtudel sama sõna transkribeerida kahte viisi, näit. *Muuga* perekonnanimena *Мууга*, geograafilise nimena *Мыга*, *Peedosaar* perekonnanimena *Пеэдоооар*, geograafilise nimena *Педооар*, nii ka *Suursoo* = *Суурсоо* ja *Сурсо*, *Saaremaa* = *Сааремаа* ja *Саарема*. On selge, et transkribeerimise reeglid on sellega tehtud liiga keerukateks, nende rakendamine tülikaks, ning selle tõttu ei jää tulemata eksitused.

Kahe tähega transkribeerimise vajaduse põhjendamiseks tuuakse juhiste projektis kaks motiivi: a) isikunimedes on nõutav suur täpsus, b) pika vokaali transkribeerimiseks ühe tähega tuleks mõnedel juhtudel erinevad nimed kirjutada vene keeles ühte viisi, näit. *Karma* ja *Kaarmaa* kujul *Карма*.

Need motiivid pole veenvad. Küsime, mille poolest on saavutatud suurem täpsus, kui nimed *Eerik* ja *Käärrik* kirjutame vene keeles *Ээрик* ja *Кяэрик*, aga mitte *Эрик* ja *Кярик*. Kui mitte-eestlane, kes ei tunne eesti keelt, loeb *Эрик* või *Кярик*, siis on tema hääldamine lähem nende nimede õigele hääldamisele. Või

² Вага, А. О транскрипции эстонских имен собственных в русском языке. „Советская Эстония“, 1954, № 237.

kujutlegem mitte-eestlast, kellele on vōõras nii eesti keel kui ka kiri ning kes selle tõttu ei ole eesti õigekirja sugestiooni all. Ütleme sellele mitte-eestlasele *Eerik*, *Käärrik*, *Söötre* ja palume, et ta need sõnad kirjutaks vene keeles nii, nagu need talle kuulduvad. On kindel, et ta ei kirjuta *Ээрик*, *Кяэрик* ega ka mitte *Сээрре*. Nii siis, pikkade vokaalide transkribeerimisega kahe tähe abil ei saavutata suuremat täpsust hääldamises. Kuid suuremat täpsust ei saavutata ka kirjapildi edasiandmisel. Kas kirjutame *Ээрик* või *Эрик*, kirjapildis on mõlemal juhul eesti keelega ühine ainult viimane täht — *k*. Ühes suhtes vastab *Ээрик* siiski täpselt eesti nimele *Eerik*: oma tähtede arvu poolest. Kujul *Эрик* on aga sel sõnal üks täht vähem kui eesti keeles. Kuid kas siis tõesti peame suurema täpsuse nõudmisena mõistma sama tähtede arvu nõudmist ning sellele ohvriks tooma täpsema hääldamise ning transkriptsiooni reeglid keerukaks tegema? Vene nimede transkribeerimisel eesti keelde tuleb tähtede arvu sageli suurendada. Näiteks nimedes *Хрущёв*, *Щерба* ja *Черных* on kaks tähte vähem kui nende nimede eestikeelses kujus *Hruštšov*, *Štšerba* ja *Tšernõhh*. Eks tohi meie lubada, et ka eesti nimede transkribeerimisel vene keelde niisamuti tuleb tähtede arvus erinevus.

Teine motiiv — erinevate nimede ühtelangevus vene keeles — ei ole samuti kaaluv. Miks sellist ühtelangevust peetakse paheks, mida tuleb iga hinna eest vältida, selle kohta ei anta juhiste projektis seletust. Kas raskendab see riigiasutustel vastavate isikute kindlakstegemist, kui nende nimed *Karma* ja *Kaarmaa* vene keeles kirjutatakse ühte viisi *Карма*? Nõukogude Liidus elavad tuhanded Ivanovid, kelledest paljudel isegi ees- ja isanimed ühte langevad. Ometi saadakse vajaduse korral hakkama nende isikute kindlakstegemisega; nõndasamuti tullakse sellega toime neil üksikuil juhtudel, mil meil transkriptsiooni tõttu tekib nimede ühtelangevus. Võime isegi küsida, kas see ongi pahe, et vastav nimi vene keeles kirjutatakse nõnda, et kirjutamine mingeid raskusi ei tekita. Ehk on vastupidi suuremaks paheks see, et samakõlalised nimed

eesti keeles kirjutatakse mitmel viisil. Kui Kaarma meile oma nime ütleb, peame ikka küsima, kas tema nime lõpus kirjutatakse üks *a* või kaks. Seega oleme niisamasuguses olukorras nagu inglased ja prantslased, kes ainuüksi hääldamise järgi pärisnimesid ei saa õigesti kirjutada, sest neil kasutatakse ajaloolist kirjaviiši, mille alusel õigekiri tugevasti erineb hääldamisest. Küllap on meilgi tegemist ajaloolise põhjusega, kui samakõlaline nimi mitmel kujul esineb: omaaegne saksik pastor kirjutas nime kujul *Karma* selle tõttu, et ta eesti õigekirja ei tundnud, kodanliku Eesti perekonnaseisuametnik aga kirjutas *Kaarma* sellepärast, et ta ei teadnud, et parim kuju sellele nimele on *Kaarma*. Oleks õigem kodanikele kaasa aidata, et nende nimed eesti keeles kõige sobivamal kujul kirjutataks, selle asemel, et transkriptsiooni reegleid keerukaks teha. Pikkade vokaalide kohta peaksime aga vastu võtma reegli, et need vene keeles kirjutatakse ikka ühe tähega.

MUUTMIS- JA TÄIENDUSETTEPANEKUD TRANSKRIPTSIOONI JUHISTELE

Lähtudes ülaltoodud põhimõttest esitan ettepanekud mõnede reeglite osaliseks muutmiseks ja täiendamiseks. Suur osa juhiste projektis antud reeglitest on aga otstarbekohased ega tekita vastuväiteid.

a transkriptsioon

Selle tähe kohta tuuakse juhiste projektis märkus, et eesnime lõpul *-ia* = *-ия*. See märkus on õige, kuid nähtus, mida ta puudutab, on palju ulatuslikum. Vene keeles kirjutatakse lõpuga *-ия* mitte üksnes ladina ja kreeka päritoluga eesnimed, millede lõpuks algkeeles on *-ia*, vaid ka geograafilised nimed, näit. *Эстония, Бельгия*, ning üldnimed, näit. *демократия, геометрия*. *я* kirjutatakse *a* asemel ka diftongide *ай, ой* järel, näit. *Ахайя, Бискайя, Гойя*. Seda vene õigekirja reeglit tuleb arvestada ka eesti pärisnimede transkribeerimisel, sest see võimaldab pare-

параноя = параноийя

mini edasi anda õiget hääldamist. Näiteks vastab *Майя* rohkem eesti *Maia* hääldamisele kui *Майа*. Tähttähelisest translitereerimisest tuleb siin loobuda. Olgu toodud näide, millise kurioosumini võib viia tähttähelise transkribeerimise psühhoos. *Estonia puistee* venekeelne nimi esineb Tallinnas nimesiltidel kujul *бульвар Эстония*, kuid ajalehe *Советская Эстония* nime transkribeerib Ajalehtede-Ajakirjade Kirjastus eesti keelde kujul *Sovetskaja Estonija*. Nii siis, meie vabariigi nimel on kummaski keeles kaks kirjaviisi, seega kokku neli!

Tähe a transkriptsiooni reegel peaks seega olema järgmine: a ja aa = a, aga i ja ii ning i-ga lõppevate diftongide järel -я:

Arandi = Аранди	Utria = Утрия
Kalarand = Каларанд	Gloria = Глория
Aarman = Арман	Liidia, Lydia = Лидия
Haaslava = Хаслава	Liivia = Ливия
Haapsalu = Хапсалу	Maria = Мария
Kaali = Кали	Valeeria = Валерия
Kaarepere = Карепере	Viia = Вия
Maardu = Марду	Aiamaa = Айяма
Saar = Саp	Aia tänav = улица Айя
Saaremaa = Сарема	Kaiavere = Кайявере
Taali = Тали	Maia = Майя
Estonia = Эстония	Nuia = Нуйя

Nõiaküla = Ныйякюла

Saia käik = переулук Сайя Кяйк

Vaiaküla = Вайякюла

M ä r k u s. Liitsõnades, millede esimene komponent lõpeb i-ga ja teine algab a-ga, a = a:

Saviauk = Савиаук

Kivialune = Кивиалуне

e transkriptsioon

Selle tähe transkribeerimise reeglit tuleb täiendada ie transkribeerimise reegluga eesnimede lõpul. Nimed nagu *Emiilie*, *Amaalie* ja *Juulie* on võõrsõnad; samasugused võõrsõnad on

nad ka vene keeles. Kui meie neid kirjutame eestipäraselt (kahekordsete vokaalidega), siis ei muutu nad eesti nimedeks, vaid on ikkagi võõrsõnad, mida ainult kirjutame eesti õigekirja reeglite kohaselt. Ei ole aga mõtet vene keeles rakendada eesti õigekirja reegleid, kui nendele sõnadele on vene keeles kujunenud oma õigekirja reeglid. Seega on põhjendamatu kirjutada *Emiilie* vene keeles *Эмилие* või koguni *Эмийлие*, nagu soovitab juhiste projekt. Venekeelne kuju sellele sõnale on *Эмилия*. Nii vastab ka kõigil teistel juhtudel lõpule *-ie* vene keeles lõpp *-ия*.

Reegel oleks seega järgmine:

e ja ee = e, aga sõna algul ja vokaali järel, välja arvatud i, — э;
võõra päritoluga eesnimede lõpul *-ie* = *ия*:

Lelle = Лелле	Eerik = Эрик
Rakvere = Раквере	Aegviidu = Аэгвиду
Seliste = Селисте	Laeva = Лаэва
Sangaste = Сангасте	Taebla = Таэбла
Kalamees = Каламес	Koemets = Коэметс
Keeni = Кени	Koegu = Коэру
Leede = Леде	Roela = Роэла
Leetmaa = Летма	Soela väin = пролив Соэла
Leevet = Левет	Uemaa = Уэма
Meerja = Мерья	Uuemõisa = Уэмыйза
Mustvee = Мустве	Meremäe = Меремяэ
Neemre = Немре	Mäeküla = Мяэкюла
Peedosaar = Педосар	Mäeveer = Мяэвер
Seedla = Седла	Hiie = Хиэ
Teearu = Теару	Hiimetsa = Хиеметса
Teeveer = Тевер	Niivarb = Ниеварб
Veekaar = Векар	Viiepere = Виепере
Veeriku = Верику	Amaalie = Амалия
Eha = Эха	Emiilie = Эмилия
Elistvere = Элиствере	Juulie = Юлия
Elva = Эльва	Melaanie = Мелания
Emumägi = Эмумяги	Nataalie = Наталия
Endel = Эндель	Stefaanie = Стефания
Eenlaid = Энлайд	

i transkriptsioon

i ja ii = и, aga diftongi järel osana — й:

Kilingi = Килинги	Riisipere = Ризипере
Kivisild = Кивисильд	Siim = Сим
Iisaku = Изаку	Siirde = Сирде
Kiisa = Киза	Viimsi = Вимси
Kiiver = Кивер	Viires = Вирес
Liina = Лина	Viitina = Витина
Liisa = Лиза	Paistu = Пайсту
Liiva = Лива	Naissaar = Найссаар
Miinre = Минре	Uiemäe = Уйемяэ
Piirimees = Пиримес	Mõisaküla = Мыйзакюла
Randviir = Рандвир	Põima = Пыйма

o transkriptsioon

o ja oo = о:

Orava = Орава	Oovi = Ови
Koiola = Койола	Kaldroo = Кальдро
Lokota = Локота	Koonga = Конга
Reola = Реола	Kooraste = Корасте
Deboora = Дебора	Koosa = Коза
Roosa = Роза	Looküla = Локюла
Pool = Польш	Loorand = Лоранд
Pooruu = Попу	Ojasoo = Оясо
Ookatku = Окатку	Pootsi = Потси
Oonurme = Онурме	Roovere = Ровере
Oomküla = Омкюла	Soosaar = Сосар
Oonga = Онга	Voosemaa = Возема

u transkriptsioon

Juhis vajab täiendamist reeglga **u** transkribeerimise kohta **i** järel sõnades nagu *Tiiu*, *Viiu* ja *Kaiu*. Sel juhul tuleb **u** transkribeerida tähega **ю**: *Tiuo*, *Viuo*, *Kaiuo*. Põhjus on seesama, miks

Viia transkribeerime kujul *Вия*, aga mitte *Виа*, ja *Hiie* — *Хие*, aga mitte *Хиэ*. Nimelt, nende sõnade hääldamisel kuulduv viimase vokaali ees *j*, mida eesti kirjas ei märgita, küll aga märgitakse teaduslikus foneetilises transkriptsioonis. Näiteks on sõna *Tiiu* teaduslik transkriptsioon *tiiu*.

Nii peaks juhised olema järgmine.

u ja **uu** = **y**, aga **ii** ja **i-lõpuga** diftongide järel — **ю**:

Ruhnu = Рухну	Tuudi = Туди
Tudu = Туду	Hiiumaa = Хиюма
Undla = Ундла	Hiiumadal = Хиюмадал
Uudo = Удо	Hiiu raudteejaam = станция Хию
Uudelepp = Уделепп	Riiumägi = Риюмяги
Uulu = Улу	Tiiu = Тию
Uusna = Усна	Viiu = Вию
Uusorg = Усорг	Kaiu = Кайю
Kuusalu = Кузалу	Laiuse = Лайюзе
Luule = Луле	Oiu = Ойю
Ruusmäe = Русмяэ	Roiu = Ройю
Suubi = Суби	Haiguraiuja = Хагурайюя
Suuremetsa = Суреметса	

õ transkriptsioon

Selle tähe transkribeerimisel tuleb juhendada teadmisest, et eesti **õ** ja vene **ы** ei ole identsed. Nende kahe vokaali erinevust on põhjalikult analüüsinud prof. P. Ariste³. Eesti **õ** on **e** varjund ning teaduslikus foneetilises transkriptsioonis kirjutatakse ta märgiga *e*. Vene **ы** on aga **i** varjund ning tema märk teaduslikus foneetilises transkriptsioonis on *i*, Seega vastab vene **ы** eesti **õ**-le ainult ligikaudu.

Tähe **õ** transkribeerimisega **ы** abil võib siiski üldiselt nõustuda. On aga juhtusid, kus seda ühegi hinna eest ei tohi lubada ning kus tuleb kasutada teisi, kuigi niisamuti ligikaudseid, trans-

³ Ariste, P. Foneetilisi probleeme eesti keele alalt. Tartu, 1947.

Ariste, P. Eesti keele foneetika. Tallinn, 1953.

kribeerimise võimalusi. Selliseks juhuks on kõigepealt õ sõna algul. Vene keelele ei ole omane **ы** kasutamine sõna algul. Kui venelane, kes eesti keelt ei tunne, esimest korda näeb nimesid *Ийльме* või *Ынне*, siis arvab ta, et on tegemist trükiveaga. Eriti võõrastav venelastele on selle tähe kahekordne kirjutamine sõna algul (*Обнес = Ынес*). See mittevastavus vene ortograafia (ja ka hääldamisele) suureneb veel juhtudel, kui selle tähe ette satub **й**, mida vene sõnades ei kasutata sõna ega ka silbi alguses: *Йõõpre = Йыыпре*. Sõna *Йыыпре* ees seisab venelane kui mõistatuse ees. Venelased tunnistavad, et isegi sõna *Йыгева* on neil äärmiselt raske hääldada. Iseasi oleks veel, kui õ täiesti vastaks vene tähele **ы** ning seega selline transkriptsioon oleks paratamatu. Et aga tegemist pole paratamatusega ja et on olemas teisi palju paremaid transkribeerimise viise, siis kõneleb **ы** kasutamine sõna algul meie kõige äärmisemast hoolimatusest vene keele vastu.

Nii seisneb küsimus selles, mis tähega transkribeerida õ sõna algul. Selleks tuleb jälgida, mis tähti kasutavad õ asemel need, kellele vokaal õ on võõras. Kui pöördume eesti keeles venelase poole, kes eesti keelt ei valda, kuid kes teab, et «не понимаю» on eesti keeles «ei mõista», siis vastab ta «эй мейста» või «эй мойстра». Nii siis, õ asemel kasutatakse e või o. See on ka täiesti loomulik, sest õ esineb e ja o vastena ka eesti dialektides, näit.

mets — mõts	võtta — vottada
jõud — joud	tõsta — tostada.
jõgi — jogi	

Ка soome keeles, kus puudub vokaal õ, asendavad seda eesti keelega ühistes sõnades e ja o:

hõlm — helma	põhk — pehku
lõhmus — lehmus	põld — pelto
lõigata — leikata	põrn — perna
lõõm — leimu	rõngas — rengas
mõla — mela	tõrv — terva
nõrk — nerikko	võlg — velka

võrk — verkko
jõgi — joki
lõhi — lohi
lõpp — loppu
lõuna — louna
nõid — noita
õnn — onni
õpetus — opetus

õige — oikea
põhi — pohja
põlv — polvi
sõda — sota
sõlg — solki
sõrm — sormi
tõsi — tosi
võit — voitto.

Siit järgneb, et õ sõna algul tuleb vene keeles transkribeerida kas э või о abil: *Õilme* = *Эйльме* või *Ойльме*, *Õie* = *Эйе* või *Ойе*. Kumb transkriptsiooni viis valida, on lihtne kokkuleppe asi. Eelistan transkriptsiooni о abil, sest vene keele seisukohast tundub see lihtsamana ja loomulikumana. Soome keeleski esineb õ vastena sõna algul о, aga mitte e: *õnn* — *onni*, *õpetus* — *opetus* (ainult murdeliselt: *õhtu* — *ehtoo*). о kasutamise puhul sarnanevad kirjpildilt rohkem ka isikunimede initsiaalid õ ja о. Seega oleks reegel — õ ja õõ = **ы**, aga sõna algul — о:

Kiviõli = Кивийли
Kõnnu = Кынну
Kõomägi = Кыомяги
Lõoke = Лыоке
Mõisaküla = Мыйзакюла
Nõo = Нью
Põlva = Пылва
Võru = Выру
Lõõndre = Лындре
Lõõr = Лыр
Kõõt = Крыт

Kõõrsilm = Кырдсильм
Sõõru = Сыру
Võõraspere = Выраспере
Õhne = Охне
Õie = Ойе
Õilme = Ойльме
Õispuu = Ойспу
Õisu = Ойзу
Õngu = Онгу
Õunapuu = Оунапу
Õõrdi = Орди

ä transkriptsioon

ä ja ää = я, aga sõna ja liitsõna teise komponendi algul — э:

Kärevere = Кяревере
Pärnu = Пярну
Vändra = Вяндра

Häädemeeste = Хядеместе
Käärik = Кярик
Lääne = Ляне

Lääts = Лятс
 Otepää = Отепя
 Pääru = Пяру
 Pääsküla = Пяскюла
 Sääsik = Сязик
 Vääna = Вяна
 Ädise = Эдизе
 Äksi = Экси
 Änge = Энге

Änniksaare = Энниксааре
 Ärina = Эрина
 Äärepere = Эрепере
 Äarlaht = Эрлахт
 Äärma = Эрма
 Ääsmäe = Эсмjäэ
 Luhaäär = Лухаээр
 Peipsiääre = Пейпсиэре
 Põlluäär = Пыллуээр

ö transkriptsioon

ö puhul tuleb kaaluda, mil määral võimaldub arvestada selle vokaali transkriptsiooni viise vene keelde teistest keeltest. Praegu püütakse vene keeles üldreeglina läbi viia ö transkribeerimist ё abil. Kuid seda reeglit rakendatakse järjekindlalt peamiselt saksa- ja rootsikeelsete nimede puhul:

Göttingen = Гёттинген
 Köhler = Кёлер
 Malmö = Мальмё
 Norrköping = Норрчёпинг.

Prantsuskeelsete nimede puhul rakendatakse seda aga ainult osaliselt, peamiselt tähtedeühendi eu puhul: *Babeuf* = *Бабёф*. Nõndasamuti osaliselt tehakse seda ka ingliskeelsetes nimedes: *Burns* = *Бёрнс*, *Burnside* = *Бёрнсайд*. Väga sageli kasutatakse siin aga traditsiooniks kujunenud vorme: *Birmingham* (*böö-tinghäm*) = *Бирмингем*, *Burney* (*bööni*) = *Берней*. Eriti tuleb märkida, et prantsuskeelsetes nimedes täht e, juhtudel kui ta hääldatakse kui ö, vene keeles edasi antakse e abil: *Grenoble* (*grönobl*) = *Гренобль*, *René* (*rönee*) = *Рене*. Prantsuse artikkel *le*, mis hääldatakse kui lö, kirjutatakse vene keeles *ле*, esinegu see nimisõnaga liitunult või lahus:

Le Sage = Ле Саж Lebrun = Лебрэн
 Lebon = Лебон Lecocq = Лекок
 Lebrigant = Лебриган Leroy = Леруа.

Nõndasamuti talitatakse ka prepositsiooni *de* (hääldatakse *dö*) puhul:

De la Bathie = Де-ла-Бати
Honoré de Balzac = Оноре де Бальзак
Ile-de-France = Иль-де-Франс
Lecote de Lisle = Леконт-де-Лиль
Pas-de-Calais = Па-де-Кале
Delaroche = Деларош
Delavigne = Делавинь.

Nii näeme, et vokaali (foneemi) *ö*, mitte tähe (grafeemi), transkribeerimine vene keeles *ë* abil siiski ei ole üldine reegel. Sellepärast on meil õigus eesti keele seisukohalt kaaluda, milline transkribeerimise võimalus on kõige otstarbekohasem. Pean paremaks transkribeerimise mitte *ë*, vaid *e* abil, sest nii tundub see lihtsamana, kergemana ja lähedamana õigele hääldamisele. Näiteks, kui *Mölder* kirjutame vene keeles *Мельдер*, siis kõlab see umbes kui *Mjolder* (sest *ë* = *jo*). Seega tuleb hääldamisel juurde *j*, mis teeb sõna hääldamise raskemaks ja eemaldab eesti hääldamisviisist. Kui aga kirjutame *Мельдер*, siis on seda hääldada kergem ja lihtsam.

Reegel oleks seega järgmine —

ö ja *öö* = *e*, aga sõna algul — *э*.

Köisi = Кейзи	Pöogle = Пегле
Köster = Кестер	Pööni = Пени
Mölder = Мельдер	Pööravere = Перавере
Pöide = Пейде	Söödi = Седи
Köömel = Кемель	Söotre = Сетре
Kööri = Кери	Ööbik = Эбик
Löönik = Леник	Öördi = Эрди
Lööra = Лера	Öötla = Этла.
Nöörme = Нерме	

ü transkriptsioon

ü ja üü = ю:

Ülo = Юло

Ümera = Юмера

Üksip = Юксип

Üüdibe = Юдибе

Ülenurme = Юленурме

Üüvere = Ювере.

j transkriptsioon

j ja vene й samastamine on ekslik. Mõlemad esinevad küll ainult koos vokaaliga, kuid täiesti vastupidistel juhtudel. Vene keeles järgneb й ikka vokaalile: Толстой, Белый. Tema vaste eesti keeles on i: Tolstoi, Belõi. Seega on й vokaal. Eesti j esineb aga eraditult vokaali ees: jalg, jõgi. P. Ariste⁴ nimetab teda poolvokaaliks, vene keeleteadlased aga frikatiivseks konsonandiks. Suures Nõukogude Entsüklopeedias⁵ iseloomustatakse tähte й järgmiselt: «В системе русского письма «й» обозначает неслоговой гласный (отнюдь не согласный среднеязычный фрикативный j, с которым его часто неточно сопоставляют) в положении после гласного слогового», s. o. «Vene kirja süsteemis märgib й silpi mittemoodustavat vokaali (hoopiski mitte mediaalfrikatiivset konsonanti j, millega teda sageli ebatäpselt kõrvutatakse) asetuses silpi moodustava vokaali järel.»

Seega on vene keelele täiesti mitteomane й kasutamine vokaali ees. Seda tehakse küll (sageli siiski põhjendamatu) võõrsõnade puhul, näit.

York = Йорк

Jõkai = Йокаи

Yonne = Йонна

Yeats = Йитс.

On aga iseloomulik, et võõrsõnades, mis vene keeles on täiesti kodunenud, й asendub и-ga: июнь, июль, Иоанн, Иосиф. Väärrib märkimist sõnade йод, йон ortograafia. Vene ortograafia sõnasitikud annavad need sõnad ülalkirjutatud kujul — tähe й-ga, keemiaalastes teostes ja ka Suures Nõukogude Entsüklopeedias

⁴ Ariste, P. Eesti keele foneetika. Tallinn, 1953. lk. 41.

⁵ БСЭ, 2 изд., 1953, т. 19, стр. 178.

kasutatakse neid aga kujul *иод, ион*. Nähtavasti tunduvad nad keemikutele juba täiesti kodunenud sõnadena. Siit võime järeldada, et vene keelel on loomulik tendents vabaneda sellest temale võõrast ja väärast tähe *й* kasutamise viisist. Seda tendentsi peame ka meie arvestama, aga mitte omalt poolt vene keelde sisse viima selliseid imelikke sõnakujusid, nagu *Йыхви* ja *Йыгева*.

Kui nüüd küsida, kuidas transkribeerida eesti *j* vene keeles, siis tuleb lähtuda sellest, et tähte *j* ei kasutata iseseisva häälikuna, vaid ikka koos vokaaliga. Sellepärast on õigem küsida, mitte — kuidas transkribeerida täht *j*, vaid — kuidas transkribeerida tähe *j* abil moodustatud foneemid *ja, je, jo, ju, jõ, jä, jö, jü*. Neist foneemidest on mõned vene keeles olemas, näit. *ja* ning *ju*; need märgitakse vastavalt tähtedega *я* ning *ю*. Siit saamegi aluse, millest lähtuda püstitatud küsimuse lahendamisel: peale *я* ning *ю* sisaldab vene alfabeet veel tähti, mis niisamuti märgivad *j* abil moodustatud foneeme; need tähed on *e* ja *ë*; neid tulebki kasutada ülejäänud foneemide transkribeerimiseks. Nii jõuame üldise reeglini: tähe *j* abil moodustatud foneemid transkribeeritakse vene keeles tähtede *я, ю, e* ja *ë* kaudu, kus see aga mõningail põhjusil loetakse mittesobivaks, tuleb *j* vastetena kasutada tähte *и*.

ja transkriptsioon

ja ning jaa = я:

Jalakas = Ялакac	Oja = Оя
Jansen = Янсен	Raja = Рая
Abja = Абья	Jaakson = Яксон
Anija = Ания	Jaap = Яп
Luunja = Лунья	Jaama = Яма.
Meerja = Мерья	

je transkriptsioon

je ja jee = e:

Jensen = Енсен

Jeedas = Едас

Kärje = Кярье

Jeemets = Еметс

Sirje = Сирье

jo transkriptsioon

jo ja joo = ё, aga konsonandi järel — ъо:

Joa = Ёа

Jooste = Ёсте

Ajo = Аё

Jootme = Ётме

Joonsoo = Ёнсо

Heljo = Хельо

Joora = Ёра

Kaljo = Кальо

ju transkriptsioon

ju ja juu = ю:

Juhkam = Юккам

Juuriste = Юристе

Jung = Юнг

Juugu = Югу

Harju = Харью

Juuse = Юзе

Kaljuvee = Кальюве

jõ transkriptsioon

jõ ja jõõ = е, aga jõе = ёэ:

Jõgeva = Егева

Jõõpre = Епре (mitte Йыпре!!)

Jõgiaas = Егиас

Jõõts = Етс (mitte Йытс!!)

Jõhvi = Ехви

Jõelähtme = Ёэляхтме

Jõks = Екс

Jõepera = Ёэпера

Jõuga = Еуга

Jõesuu = Ёэсу

Jõumees = Еумес

Jõeäär = Ёэяр

Küttejõu = Кюттеу

Asujõе = Азуёэ

Mustjõе = Мустьёэ

jä transkriptsioon

jä ja jää = я:

Jägala = Ягала

Järvakandi = Ярваканди

Jämaja = Ямая

Jääger = Ягер

Jämejala = Ямеяла

Jäärja = Ярья

Jäneda = Янеда

Jäärumetsa = Ярумetsa

Jänese = Янезе

Jäätma = Ятма.

jö transkriptsioon

jö ja jöö = е:

Jördi = Ерди

Jöödri = Едри

Jöörandi = Еранди

jü transkriptsioon

jü ja jüü = ю:

Jürgenson = Юргенсон

Jürsi = Юрси

Jüriküla = Юриküla

Jüürde = Юрде.

Jürna = Юрна

EESTI JA VENE KEELELE ÜHISTE VOORSONADE KIRJUTAMINE

Seda küsimust puudutasime juba e transkriptsiooni reegli puhul seoses eesnimede transkribeerimisega, millede lõpp on ie. Kuid küsimus on laiem ja haarab kõiki vene ja eesti keelele ühiseid võõrsõnu. Võtame näiteks nime Jüri. Reeglite kohaselt tuleks see vene keelde transkribeerida kujul *Юри*, vene *Юрий* aga eesti keelde kujul *Juri*. Nii siis eesti keelest vene keelde transkribeerides pakume temale võõrast vormi *Юри*, sedasama vene keeles mitte olevat vormi *Juri* pakume aga ka eesti keelele transkribeerimise puhul vene keelest. Ja seda pidavat põhjus-

tama suure täpsuse nõue! Tegelikult on siin tegemist sellesama kurioosumiga, millest kõnelesime meie vabariigi nime *Estonia* puhul. Siin peame paratamatult katsuma selgusele jõuda, milles seisneb selliste kurioosumite tekkimise tegelik põhjus. Selleks põhjuseks on, et tähttäheliselt translitereerides unustatakse sõna kui tervik. Tähttähelist translitereerimist ilma küsimata, kuidas vastavat sõna peab kasutama tegelik keele tarvitaja, kuidas see sõna on kooskõlas vastava keele struktuuriga, häälikute süsteemiga, hääldamisega ja ortograafiaga, võime võrrelda sõnasõnalise tõlkimisega, mille puhul ei küsita tõlgitava sõna või lause mõtet. Translitereerida *Jõõpre = Иыыпре*, või *Jõõts = Иыытс*, on sedasama, mis tõlkida suurtükk — большой кусок, või метрическое свидетельство — meetrimõõdu tunnistus.

Kurioosumite vältimiseks peaksime võõrsõnade küsimuses vastu võtma reegli: eesti ja vene keele ühiseid võõrsõnu, millede ortograafia ja hääldamine kummaski keeles erineb vähe, tuleb kasutada kujul, nagu nad esinevad vastavas keeles:

Agaton = Агафон	Johann, Johannes = Иоанн
Agnes = Агнеса	Johanna = Иоанна
Aleksander = Александр	Joosep = Иосиф
Anatol = Анатолий	Juuli = Юлия
August = Август	Jüri = Юрий
Barbara = Варвара	Karl, Kaarel = Карл
Charlotte = Шарлотта	Karoliine = Каролина
Daniel, Taaniel = Даниил	Katariina = Екатерина
David, Taavet = Давид	Leo = Лев
Eeva = Ева	Luise = Луиза
Eliisabet = Елизавета	Margareete = Маргарита
Eugen = Евгений	Mariete = Мариэтта
Eugeenie = Евгения	Matilde = Матильда
Georg = Георгий	Pauliine = Полина
Heleene = Елена	Peeter = Пётр (mitte Пезтер!!)
Jaagup, Jakob = Яков	Renaate = Рената

Ruth = Рухъ (mitte Рух!!)

Saamuel = Самуил

Therese, Tereese = Тереза

Valentiine = Валентина.

Muidugi kerkib küsimus, kuidas otsustada, kas erinevus venekeelse ja eestikeelse sõnakuju vahel on suur või väike. Enamasti ei tekita selle otsustamine siiski raskusi. Näiteks nime *Aadu* puhul ei teki kahtlust, et see venekeelsest kujust *Авдуй* või *Авдей* palju erineb. Sellepärast transkribeerime ta vene keelde kujul *Аду*. Nii ei ole ka *Madis* vene *Марвей*, ega *Indrek* pole *Генрих*. Needki transkribeerime kujul *Мадис* ja *Индрек*. Sellevastu võib ülaltoodud nimestikus leiduda nimesid, mis vaidlust põhjustavad. Kodanik, kelle eesnimi on *Jaagup*, võib väita, et ta ei ole sakslane *Jakob* ega ka mitte vene-lane *Яков*. Kui see kodanik nõuab, et tema eesnimi transkribeeritaks eestipäraselt, siis tuleb tema soovi austada ja kirjutada vene keeles *Ягуп*. Nii võivad ka *Joosep* ja *Johanna* mitte leppida nende nimede venekeelse kujuga *Иосиф* ja *Иоанна*. Sel puhul, kui tunnistame nende nimed eesti nimedeks, tuleks need kirjutada kujul *Езеп* ja *Еханна*, aga mitte *Иозеп* ja *Иоханна* või *Иоганна*.

Kindel on aga, et venelased ei arva, et oleme nende suured kirjanikud *Puškini* ja *Tolstoi* teinud eestlasteks, kui nende eesnimed kirjutame *Aleksander* ja *Leo*, aga mitte *Aleksandr* ja *Lev*. Seepärast on põhjendamatu eesti keelde tuua selliseid nimekujusid nagu *Aleksandr*, *Daniil*, *Jakov*, *Jelizaveta*, *Jevgenija*, *Jevgeni*, *Juri*, *Lev*, *Pjotr* ja *Samuil*.

*Trükitud Eesti NSV Teaduste Akadeemia
Toimetus-Kirjastusnõukogu otsusel*

*

TKN nr. 175

Toimetaja Ü. Kurvits.
Tehniline toimetaja H. Kohu.
Korrektor S. Palm.

Ladumisele antud 22. XI 1954. Trükkimisele antud 4. XII 1954. Trükiarv 1000. Paber 60×84, 1/16. Trükipoognaid 1,5. Formaadile 60×92 kohaldatud trükipoognaid 1,36. Arvutuspoognaid 0,68. MB-20892. Trükikoda „Pioneer“, Tartu, Kastani 38. Tellimise nr. 2570.

На эстонском и русском языках.
О транскрипции эстонских имен
собственных в русском языке.

Tasuta.

TASUTA

A
30424

TÜ RAAMATUKOGU

1 0300 01016967 2